

C O R R E S P O N D E N T I E.

XIVde INTERNATIONAAL GENEESKUNDIG CONGRES

Madrid 23—30 April 1903.

Het Nationaal Comité voor Nederland maakt bekend, dat collega's, die zich voor het Congres interesseeren of als lid daarvan willen doen inschrijven, zich te wenden hebben tot den tweeden ondergeteekende, die hun dan zal toezenden een algemeen reglement benevens een bulletin d'adhésion. Bij toetreding als lid wordt men verzocht, dit laatste ingevuld en geteekend met bijvoeging van een visitekaart en een postwissel van f 15.— aan den tweeden ondergeteekende terug te zenden.

Het Nationaal Comité:

B. J. STOKVIS, *Voorzitter.*

P. MUNTENDAM, *Secretaris-Penningmeester.*

INGEZONDEN.

Den WelEd. HoogGel. Heer Prof. A. P. FOKKER.

HoogGeleerde Heer!

Nu U mijn vragen, zij het ook niet alle, heeft beantwoord, gevoel ik mij gedrongen, nogmaals de gastvrijheid van dit *Tijdschrift* voor eenige opmerkingen in te roepen.

Ik ben volkomen met U eens, dat wij twee dingen wèl uit elkaar moeten houden, nl.:

1°. Uwe „incriminatie van de plannen, die men tegen de teringlijders „smeedt”, en

2°. de verplichting die op de makers van die plannen rust, te bewijzen, dat zij op goede gronden steunen.

Over het sub 1 genoemde, nl. *over de gegrondheid van uw incriminatie*, loopt onze gedachtewisseling. De bewijzen, die de bovenbedoelde plannenmakers in hun mars hebben, blijven hier dus buiten beschouwing, voor zoover die niet door U zijn aangevallen.

De gronden, waarop uw oorspronkelijk aanvallend betoog steunde, heb ik in mijn eersten brief (blz. 296—300) aan een beschouwing onderworpen, die tot de slotsom leidde, dat die gronden bestonden ten deele in onjuiste vergelijkingen, ten deele in feiten, welke, volgens uwe meening, niet overeen te brengen zijn met de aangenomen besmettelijkheid van de tuberculose van mensch op mensch. Over deze laatste aanstonds. Dat ik in dien eersten brief *geen der door U aangevoerde feiten over het hoofd heb gezien*, staat vast na het thans (blz. 545) door U gegevene antwoord op mijn 3de vraag. Ieder kan zich daarvan gemakkelijk overtuigen. *Ik stap dus daarvan af.*

Voordat ik over eenige uwer antwoorden een enkele opmerking maak, wil ik mijnerzijds op uwe twee vragen (blz. 431 en 432) terugkomen. Ten eerste op deze vraag: hoe hebben tuberculeuse caviae, die geen sputa produceerden, andere dieren geïnfecteerd? Deze vraag is, overeenkomstig de door

mij gegevene verklaring (blz. 299), niet te beantwoorden dan door een onderzoek van hun faeces op tuberkelbacillen, van hun huid en darmkanaal op tuberculeuse darmzweeren. Uit KOCH's verslag *blijkt niet*, dat zulk een onderzoek heeft plaats gevonden en daarbij de *afwezigheid* van tuberkelbacillen in de faeces, van tuberculeuse darm- en huidzweeren is vastgesteld. Uit het feit dat KOCH hierover zwijgt, mogen *wij niet* tot die *afwezigheid* besluiten, doch *blijft dit punt onbeslist*. Het is, naar mijn meening, bij wederom voorkomende overbrenging van tuberculose van cavia op cavia, *noodzakelijk*, in die richting een nauwkeurig onderzoek in te stellen.

Ten tweede kom ik thans op Uwe vraag (blz. 432) terug, hoe het te verklaren is, dat „naar het algemeene geloof” de parelziekte zich van rund op rund verbreidt, terwijl toch het parelzieke rund geen sputa opgeeft; „slechts „vloeit hun een mengsel van slijm en speeksel uit den bek, waarin men „echter in den regel geen tuberkelbacillen vindt”.

Uwe vraag is gevolg daarvan, *dat U niet voldoende is ingelicht*. Indien U zich de moeite geeft, aan veeartsen te vragen, of tuberculeuse *runderen* al of niet hoesten en opgeven, zal U dat spoedig toestemmen. Maar ik zal U die moeite besparen, door U het volgende aan te halen, dat ik bij de hand heb.

Bij CADÉAC 1), blz. 129, kan U lezen, waar hij het over het aan *bronchitis* lijdende *rund* heeft: „*Le jetage est peu abondant . . . et est principalement expulsé au moment de la toux*” 2).

Over het aan *lobaire pneumonie* lijdende *rund* (l. c. blz. 319) schrijft hij: „*Le jetage, qui suit la toux, est blanchâtre, albumineux; son abondance est en rapport avec l'étendue de la muqueuse pulmonaire enflammée,*” enz.

Het deel van CADÉAC's werk over *rundertuberculose* is niet in mijn bezit. U kan daaromtrent echter in het bekende werk van FRIEDBERGER und FRÖHNER 3) lezen, dat de *hoest* op den voorgrond staat. Dat daarbij *sputa* worden opgegeven, waarin tuberkelbacillen, zij het ook met moeite, gevonden zijn.

Verder geef ik het woord aan JOHNE 4). Deze schreef reeds in 1889, dus vóór de proefnemingen van FLÜGGE, waar hij het heeft over de „*Verbreitung der Tuberculose unter den Thieren durch Ansteckung in Folge Zusammenlebens kranker und gesunder Thiere*”, dat zij „*wahrscheinlich durch mit den Hustenstößen fortgeschleuderte und zerstäubte, infectiöse, schleimige oder käsige Massen, oder endlich durch die freiwillig aus der Nase fließenden, infectiösen, eitrig-schleimigen, eintrocknenden und später zerstäubenden Secrete (geschieht)*”. Hij beroept zich dan, behalve op proeven van CORNET, op die van CADÉAC en MALLET, RÜTHE, LEHNERT, en nog eenige anderen, die t. a. p. genoemd worden.

U schrijft zelf: „*In den regel vindt men daar echter geen bacillen in*”. Bij uitzondering dus wel. Nu hangt het al of niet vinden van tuberkelba-

---

1) CADÉAC, *Pathologie interne des animaux domestiques*, Paris 1897.

2) Ik cursiveer.

3) FRIEDBERGER und FRÖHNER, *Spec. Pathol. und Therapie der Hausthiere*, Stuttgart 1887.

4) JOHNE, in BIRCH-HIRSCHFELD'S *Lehrb. d. Allg. Path. Anat.*, Leipzig 1889, S. 240.

cillen in sputa, immers ook in die van den tuberkuleuzen mensch, af niet alleen van den vorm der tuberculose (open of gesloten), maar ook bij den open vorm niet zelden van het toeval (bij ongelijke verdeling der bacillen), van de gevolgde methode van onderzoek en van de volharding van den onderzoeker. Is het bovendien zoo gemakkelijk, de sputa van een rund op te vangen en in groote hoeveelheid te onderzoeken?

Thans eenige zoo kort mogelijke opmerkingen over uw overige antwoorden.

Uit uw antwoord op mijn 4de vraag blijkt, dat ook U geen feiten bekend zijn, die bewijzen, dat „een cavia veel gevoeliger voor tuberkelbacillen is dan een mensch”. Zoolang wij het aantal bacillen, die bepaalde afwijkingen bij den mensch hebben veroorzaakt, en tevens hun virulentie niet kennen, is het dan ook niet mogelijk, alléén aan de goed- of kwaadaardigheid van die afwijkingen de gevoeligheid van den mensch te meten, evenmin als de physioloog de prikkelbaarheid van een weefsel voor een zekeren prikkel aan zijn uitwerking kan bepalen, zonder de sterkte van dien prikkel te kennen. Maar waarom gebruikt U toch die door U slechts veronderstelde geringere gevoeligheid van den mensch als een *onmisbaren schakel*, als een *grondslag* in uw betoog, (blz. 431) dat *proeven op menschen* noodzakelijk zijn? U, die aan het „onlogische bacteriën-dogma” een „verderfelijken invloed op het denken onzer tijdgenooten” toeschrijft (blz. 431); die „protesteert tegen het uitgeven” van het „geloof” van vele bacteriologen voor „wetenschap”?

Ik zwijg hier geheel over uwe gevolgtrekking zelve, dat „proeven op menschen noodzakelijk zijn, en door de voorvechters der moderne staatshygiëne ten onrechte teruggewezen worden” (blz. 431).

Op mijn 6de en 7de vraag geeft U ten antwoord, dat „FLÜGGE zelf” uit zijn *proeven* de gevolgtrekking maakt, dat de tuberkelbacil voor den mensch gevaarlijk is.

Want volgens U zou FLÜGGE 1) geschreven hebben:

„Dass die **Entstehung** der *Tuberculose beim Menschen* 2) durch Infection, nach alledem, so lückenlos erwiesen ist, wie das ohne Experiment am Menschen möglich ist”.

Maar ik lees bij FLÜGGE 1) *terzelfder plaatse*:

„Nach alledem ist es so lückenlos erwiesen, wie es ohne Experiment am Menschen möglich ist, dass die *Einathmung* der beim Husten verpörschten *Tröpfchen* eine der häufigsten **Uebertragungsweisen** 2) der Phthise darstellt”.

Beteekenen deze 2 citaten nu hetzelfde? U zal dat wel niet willen beweren, want Uw citaat heeft betrekking op de vraag, of de tuberkelbacil al of niet de oorzaak is van de longtuberculose bij den mensch.

terwijl FLÜGGE, zooals ik reeds (blz. 298 en 486) opmerkte, *vooropstellende*, dat de tuberkelbacil de oorzaak is van de longtuberculose bij den mensch, de vraag trachtte te beantwoorden: *op welke wijze* de tuberculose van den eenen mensch op den anderen zou kunnen worden overgebracht.

1) *Zeitschrift für Hygiene und Inf. Krankheiten* 1901, Bd. 38, S. 2.

2) Ik cursiveer.

In uw opstel en in uw beide brieven ben ik telkens daarop gestuit, dat U deze twee vragen *gelijkstelt*. Vandaar, dat ik U mijn 2de vraag stelde. Ik merk hierbij op, dat U de 2de alinea onbeantwoord hebt gelaten. En deze heeft juist op die gelijkstelling betrekking. Hoe U er aan gekomen is, dat ik „de proeven van FLÜGGE verwerp”, is mij een raadsel. Ik heb alléén (blz. 298 en 486) met nadruk er op gewezen, dat „FLÜGGE en zijn leerlingen geen „andere vraag hebben willen oplossen dan die naar de *mogelijkheid* van een *bepaalde wijze van infectie* door den tuberkelbacil, *wiens ziekteverwekkend vermogen bij den mensch* zoowel als bij de *cavia reeds te voren bekend was*”.

Over de waarde van CORNET's nieuwere proeven alleen nog dit. Dat er in het dagelijksche leven slechts zelden zóóveel sputa op een karpel zullen indrogen als in CORNET's proeven, moet men toegeven. Dat er echter niet zelden door het vegen van een vloerkleed een kamer vol stof geraakt, heb ik bij anderen gezien. Summa summarum zijn CORNET's proeven toch overdreven. Maar ook zijn uitkomsten zijn „overdreven”. Want van 48 cavia's kregen er 47 tuberculose! Door nu proefvoorwaarden en proefuitkomsten in gelijke mate te verkleinen krijgt men de toestanden in het dagelijksche leven.

Door uwe toelichting van „*het verband* tusschen (uwe) conclusie, dat het ontstaan van tuberculose door infectie niet is geleverd” en „*Koch's verandering van houding*”, ben ik allermínst er van overtuigd, dat er eenig zoodanig verband bestaat. Koch's onderzoekingen hadden ten doel uit te maken, of de bacil der menschen-tuberculose al of niet gevaarlijk is voor het rund. Wat heeft dat onderzoek nu te maken met de vraag, of de longtuberculose bij den *mensch* door infectie ontstaat, en of zij van *mensch* op *mensch* overgebracht wordt?

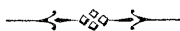
Doch genoeg. Wanneer U de *onjuistheid* van de „bacteriologische leer” op goede gronden kan aantonen, zal U zonder twijfel een hoogst verdienstelijk werk verrichten. Maar dat U dit gelukken zou, eenvoudig door op allerlei wijzigingen in de inzichten, zooals die *in elke jeugdige wetenschap onvermijdelijk*, en zelfs in *oude wetenschappen* niet zeldzaam zijn, door op zulke wijzigingen te wijzen, die de grondslagen van die „leer” niet in het minst doen wankelen, dat waag ik ten sterkste te betwijfelen.

Over het ontstaan van tuberkelbacillen door „heterogenese” kan eerst dan eenige gedachtenwisseling mogelijk zijn, wanneer U zóódanige feiten heeft verzameld en bekend gemaakt, dat twijfel aan de juistheid van de verwerping der generatio spontanea in dien vorm gegrond schijnt.

Hoogachtend,

Rotterdam, 9 Maart 1902.

Uw bereidw.
N. PH. TENDELOO.

BERICHTEN.

BUITENLAND.

BRUSSEL. — Prophylaxis der syphilis en venerische ziekten.

De IIe Conférence Internationale pour la prophylaxie de la syphilis et des maladies